

Máš sedemdesiatdva rokov. Odkedy premýšľaš o smrti?

Zhruba od šesťdesiatky. Celkom sa mi zapáčil hinduistický prístup k nej – na starobu by mal človek rozdať majetok a odobrať sa do bezdomovectva. Stretol som takých v Indii. Zaprášení starí muži s trojzubcom v ruke kráčali od jedného svätého miesta k druhému, aby napokon dokráčali ku Gange. V ruke mali pár drobných na drevo na hranicu, na ktorej ich spálili a popol vhodili do rieky. Vtedy som si povedal, že vyčistím svoj stôl – dokončím rozrobené projekty, upracem papiere, poviem prepáč, komu to treba povedať, a poviem ďakujem všetkým, ktorí sa okolo mňa motali.

Od šesťdesiatky si toho stihol dosť. Nevyzerá to na rozlúčku so svetom.

Áno, skončilo sa to tak, že som začal svoju „kariéru“ filmového dokumentaristu, písal odušu do novín a časopisov, vydával skoro každý rok jednu knihu, niekedy aj dve, rozprával do médií, občas demonštroval, prednášal. Cítim už aj únavu. Ráno síce vstávam dosť skoro, ale cez deň na nejakú hodinku opäť zaleziem do postele. Pracujem síce denne, ale rozrobené projekty už rád prenechám iným. Uvítal som, že ma prizvali, hoci ako vedľajšieho hráča, k filmu o Wetzlerovi, že sa preložila do češtiny moja kniha dialógov s národným socialistom Matejom, že si sa ty podujal zbaviť ma ambícií pustiť sa do autobiografie. Občas ešte čosi napíšem na svoj blog, občas sa nechám nahovoriť na nejakú prednášku či diskusiu, teším sa aj na každú chvíľu, ktorú trávim s blízkymi kamarátmi v krčme. To však už len s podmienkou, že medzi odchodom z krčmy a príchodom domov neubehne viac ako pätnásť minút, aby som sa nepocikal.

Klopala už niekedy na tvoje dvere smrť?

Nie, ak nepočítam, že som sa raz ako dieťa topil pri kúpaní v Dunaji. Strach zo smrti je emócia, ktorú zväčša prežívame, keď ešte smrť na dvere až tak neklope.

Chystáš sa však za svojím lekárom, kde chceš podpísať papier, aby ťa v prípade, že skončíš na prístrojoch, odpojili. Prečo?

O svojej smrti chcem rozhodnúť pri plnom vedomí sám. Nechcem ležať s hadičkami, na umelom dýchaní a kadiť si pod seba. Nechcem vegetatívne prežívať. Ak mám byť v takom

stave, radšej nech ma okamžite odpoja. Také je moje slobodné rozhodnutie. Chcem mať ten papier z preventívnych dôvodov. Ak už nebudem môcť rozhodovať ja, nech rozhodnú druhí, ale výhradne z môjho poverenia.

Si vo veku, keď už tento svet vo veľkom opúšťajú tvoji rovesníci, kamaráti. Berie ťa to?

Strata blízkeho človeka vždy bolí, nemá zmysel to bližšie rozoberať. Mám však niekoľko kamarátov, ktorí sú oveľa starší ako ja, dvaja z nich majú viac ako deväťdesiat rokov. Fascinuje ma ich spôsob odchádzania.

Jeden z nich je maliar, druhý farmár. Ani jeden už nevychádza z miestnosti, v ktorej žije. Farmár však stále riadi chod farmy v momentoch, keď mu to umožňuje výhľad z okna alebo komunikácia s ľuďmi. Stále im hovorí, čo majú robiť. Oni to berú, lebo sú to užitočné rady, a on sám má pocit, že žije aktívne.

Maliar dostal na každé oko iný zákal, stále však maľuje nádherné obrazy. Nemohol čítať, tak mu knihy každý deň čítala jeho žena. Mierim k tomu, že elixírom života je kreativita. Je jedno, či farmárska, umelecká alebo iná, ale nesmie chýbať. Kým zo seba môžeš dostať čokoľvek, čo má charakter tvorby, rob to, lebo len vtedy žiješ.

Áno, raz sa ten maliar a farmár ráno nezobudia. Som si však istý, že ešte deň predtým bude jeden radiť vnučke, čo má napísať do svojej školskej práce, a druhý dirigovať chod farmy.

Spomeniem aj kamaráta Ruda Dzurka, ktorý zomrel na rakovinu. Ešte osem dní pred smrťou, keď už nemohol nič, z malinkých drievok stružlikal figúrky zvieratiek, postavičiek a stromov pre malé deti. Celý život robil s drevom, farbou a so sklom, a s tým aj ukončil svoj život. Opakujem – ak nestratíš kreativitu, máš elixír života až do konca.

Celkovo mám pocit, že odkedy som v Prahe, žijem na plný plyn. Vydával som knihy, točil dokumenty, písal pre médiá či vystupoval. Ibaže v tomto veku má plný plyn už trochu nižšiu rýchlosť.

V čom dnes vnímaš svet inak, ako keď si bol šesťdesiatnik?

Odhliadnuc od toho, že isté veci ti asi začínajú byť ukradnuté. Sú veci, o ktorých viem, že už na ne nemám fyzický fond ani čas. Projekty už príliš nerozbíham, snažím sa ich skôr ukončovať. A v tomto veku už nemám žiadne profesionálne ambície. Prestali ma zaujímať takzvané statusové veci, je mi takmer, hoci ešte nie úplne, jedno, čo o mne hovoria iní. Podstatné je prijať svoj vlastný príbeh.

Často premýšľam, kto mi povie, že Fedor, prepáč, ale to, čo táraš, sú už „bláboly“, toto si už napísal aspoň päťkrát, radšej už fakt nepíš, lebo sa len strápňuješ. Potrebujem, aby mi niekto povedal, že už sa mám zastaviť, že už mi preskočilo. Nájde sa taký?

Dobre vieš, že by si mu neuveril. Priznať si, že už na to nemám, od istého veku nie je vecou odvahy, ale mentálnej dispozície uvedomiť si to. A ten, kto už píše iba „bláboly“, o tom nevie. A nemôže za to.

Môže byť, ale mne to hádam niekto povie skôr. Horšie sú situácie, ktoré ti explicitne vmetú do tváre tvoju starobu. S ňou prichádza aj istý typ osamelosti. Zisťujem, že niektorí moji mladí kamaráti, ktorých som sprevádzal roky, sa už neozývajú. Kedysi sa ozývali často, lebo som im mohol niečo ponúknuť. Teraz sa už nehlásia, nie som pre nich zaujímavý. Náplastou na túto bolesť sú síce moje dve vnúčatá, ale po dvoch hodinách s nimi sme aj so ženou zrelí na odvoz do špitála. To sú priam tornáda.

Všetkým, čo si to zaslúžia, chceš stihnúť povedať „prepáč“.

To už aj robím. Priebežne. Dúfam, že už nie sú takí, čo si to zaslúžili a nepovedal by som im to. Ešte to však vo finálnej chvíli budem musieť zopakovať. Ale neboj, oni vedia, ktorí to sú, veď sa poznáme. Iné ma trápi – neviem, či som ľuďom, ktorí ma majú radi, odplácal rovnakou mincou. Či som aj ja ich mal rovnako rád. Či som im to dal pocítiť. Či som dokázal dávať lásku v miere, v akej sa patrilo. Tým si, žiaľ, nie som istý.

Vieš si predstaviť, že by si si podal ruku s Jánom Budajom?

Samozrejme, bez problémov. Ved' sme si ju aj podali pri niektorom z nedávnych výročí VPN v Národnom divadle. Sedel som v prvom rade, prišiel on, medzi nami bolo voľné miesto, tak sme si podali ruky. Nemám totiž problém podať mu ruku, ale normálne sa s ním tri minúty rozprávať. O čom?

Tým hovoríš, že niektoré veci a príbehy v živote sa nedajú uzavrieť dobre.

Nie, nedajú.

Nebolo by pekné uzavrieť aj takéto bolestivé kapitoly?

Nie je to potrebné. To si mám podobne uzavrieť aj kapitolu s Mečiarom? Sú veci, ktoré nemajú zmysel.

Platí, že starnutie je najsmutnejšie obdobie v živote?

Kdeže. Vieš, aký je pôžitok, že sa ráno zobudím, sadnem si k stolu, dám si kávu, cigaretu, vybavím korešpondenciu, poviem, že kašlem na to, a na ďalšie dve hodiny vlezím do postele? V starobe si pánom svojho času, sám si vyberáš, kedy pracuješ a kedy odpočívaš. Navyše ja, čo som bol vždy pedant na termíny, sa dnes správam inak – kašlem na to, či niečo pošlem dnes, zajtra, pozajtra, alebo kedy mi príde to, čo som si objednal. Cítim sa slobodnejšie. Skôr či neskôr sa ti do toho voľna začnú vkrádať čoraz častejšie návštevy u lekárov. Nie že by som ti to prial. Samozrejme, že cítim, ako slabnem, ale lekári ma zatiaľ netrápia. Raz ročne sa nimi nechám preklepnúť, a tak presne viem, čo v tele mám opotrebované. Ešte sa mi nestalo, že by som k nim musel chodiť aj mimo preventívnych prehliadok, teda častejšie.

Neberieš žiadne lieky?

Beriem, a hnevám sa za to na seba. Kardiologička mi predpísala lieky na tlak a cholesterol, ale to je všetko. Zvyšok sú vitamíny, ktorými ma vytrvalo zásobuje moja žena. To sú také zázračné preparáty, ktoré sú mi síce nanič, ale aspoň neškodí.

Šťastný to penzista.

Nemysli si. Je toľko vecí, ktoré mi to šťastie kalia. Môže mi byť jedno, ako vyzerá Natálka? Môže mi byť jedno, že moje vnúčatá v čase intifády museli desaťkrát denne utekať do krytu? Môže mi byť jedno, že mnohí moji najbližší už kráčajú ku koncu svojich životných príbehov?

Ako mi môže byť jedno, keď ma niekto vulgárne ohovára alebo mi posiela grobianske správy? Malé denné konflikty a trápenia prichádzajú v každom veku, nevyhneš sa im. Myslieť si, že po sedemdesiatke bude svet gombička, je hlúposť. Veď sa nasieram aj trikrát denne. Napríklad aj preto, že treba ísť niečo nakúpiť, žena nalieha a mne sa práve nechce. Faktom je, že to už nie sú veci, keď na človeka padá vesmír.

Platí, že človek vekom múdreje?

Od kamaráta psychiatra viem, že demencia postihuje každého, kto sa dožije vyššieho veku. Pred starnutím buniek sa utiecť nedá, rovnako ako žiadny muž po sedemdesiatke neutečie pred prostatou. Organizmus starne a sprievodné znaky to má aj v hlave. Ak teda hovoríme, že vekom sa múdreje, pokojne to môže znamenať aj to, že v istom veku sa už na isté témy vykašeľ, vylúčiš ich z agendy. Vyzerá to ako múdrosť staroby, pritom figu vieš. Iná vec je, že suma poznania, poznatkov, vedomostí a skúseností za celé tie desaťročia sa niekde musí prejaviť. Keď pred mladšími kamarátmi, odborníkmi v mojej profesii, vytiahnem informácie z obdobia pred ich nástupom na štúdium, som kráľ. Len preto, že žijem o pätnásť či dvadsať rokov dlhšie a presne taký mám pred nimi náskok. Múdrosť šedin, myslená ako naakumulované bohatstvo skúseností, teda nemusí byť márna.

Veríš, že bude niečo po smrti?

Keď tu nebudem, budú tu moje gény v mojich deťoch a vnúčatách a potom aj v ich deťoch a tak ďalej. Z tohto hľadiska sú ľudia nesmrteľní, lebo gény aj mémy sa replikujú. Existuje totiž nielen biologický, ale aj kultúrny prenos poznatkov, návykov a správania, ktoré odovzdávaš ľuďom, čo sú s tebou v intímnom kontakte.

Tvoj adoptovaný syn Jurko teda síce nebude nositeľom tvojich génov, určite však bude

nositeľom tvojich mémov, lebo pri tebe prežije kus života. Preberie viaceré spôsoby tvojho myslenia a správania a jeho výbavou sa stanú aj tvoje reakcie a emócie. Genetický a memetický prenos preto považujem za potvrdenie konceptu reinkarnácie, hoci iným spôsobom. Z tohto hľadiska je ľudstvo naozaj nesmrteľné. Kus mňa tu určite bude aj o tisíc rokov.

Sudor Karol, Gál Fedor

Fedor Gál. Ešte raz a naposledy. Koniec príbehu

Edícia Denníka N